
MONOGRAFIE PRAWNICZE

BEZPRAWNOŚĆ
JAKO PRZESŁANKA
ODPOWIEDZIALNOŚCI
ODSZKODOWAWCZEJ

JĘDRZEJ MAKSYMILIAN KONDEK

Wydawnictwo C. H. Beck

MONOGRAFIE PRAWNICZE

JĘDRZEJ MAKSYMILIAN KONDEK • BEZPRAWNOŚĆ JAKO PRZESŁANKA
ODPOWIEDZIALNOŚCI ODSZKODOWAWCZEJ

Polecamy nasze publikacje:

Paweł Daniel

**WSTRZYMANIE WYKONANIA AKTU LUB CZYNNOŚCI
W POSTĘPOWANIU SĄDOWOADMINISTRACYJNYM**

Przemysław Feliga

**STANOWISKO PRAWNE SYNDYKA W PROCESIE
DOTYCZĄCYM MASY UPADŁOŚCI**

Maria Grzymińska-Cybulska

**PRAWO POMOCY W POSTĘPOWANIU
SĄDOWOADMINISTRACYJNYM JAKO ELEMENT
REALIZACJI PRAWA DO SĄDU**

Piotr Horosz

**WIERZYTELNOŚCI ZABEZPIECZONE PRAWAMI
ZASTAWNICZYMI W UPADŁOŚCI**

Beata Janiszewska

**ZGODA NA UDZIELENIE ŚWIADCZENIA ZDROWOTNEGO.
UJĘCIE WEWNĄTRZSYSTEMOWE**

Justyna Kurek

**OCHRONA PRZED NIEZAMÓWIONĄ KORESPONDENCJĄ
W KOMUNIKACJI ELEKTRONICZNEJ**

Grzegorz Żmij

FIRMA W PRAWIE PRYWATNYM MIĘDZYNARODOWYM

Legalis
System Informacji Prawnej

www.ksiegarnia.beck.pl

BEZPRAWNOŚĆ
JAKO PRZESŁANKA
ODPOWIEDZIALNOŚCI
ODSZKODOWAWCZEJ

JĘDRZEJ MAKSYMILIAN KONDEK

WYDAWNICTWO C. H. BECK
WARSZAWA 2013

Wydawca: Anna Wiczorek

© **Wydawnictwo C. H. Beck 2013**

Wydawnictwo C. H. Beck Sp. z o.o.
ul. Bonifraterska 17, 00-203 Warszawa

Skład i łamanie: Wydawnictwo C. H. Beck
Druk i oprawa: Elpil, Siedlce

ISBN 978-83-255-5344-9

ISBN e-book 978-83-255-5345-6

Spis treści

Wykaz skrótów	IX
Wykaz literatury	XIII
Wykaz orzecznictwa	XXIII
Przedmowa	XXV
Wprowadzenie	1
Rozdział I. Pojęcie bezprawności w czasie i w przestrzeni. Uwagi historycznoprawne i prawoporównawcze	11
1. Uwagi ogólne	11
2. Rzymskie korzenie bezprawności	12
3. Prawo angielskie	15
4. Rozwój prawa kontynentalnego przed XIX w.	20
5. Rozwój prawa kontynentalnego od XIX w.	21
5.1. Francja i porządku prawne wzorowane na prawie francuskim	21
5.2. Pojawienie się samodzielnej przesłanki bezprawności	24
5.3. Rozwiązanie niemieckie	28
5.4. Kodyfikacje XX i XXI w.	32
5.5. Projekt nowelizacji francuskiego prawa zobowiązań	36
5.6. Tendencje ujednociające europejskie prawo cywilne	37
6. Podsumowanie	42
Rozdział II. Treść bezprawności. Bezprawność a zasady współżycia społecznego	44
1. Uwagi wstępne	44
2. Naruszenie porządku prawnego	45
3. Argumenty na rzecz wąskiego rozumienia bezprawności	49
4. Uzasadnienie szerokiego rozumienia bezprawności	51
4.1. Wykładnia historyczna	51
4.2. Stanowisko doktryny i orzecznictwa	52
4.3. Wykładnia systemowa. Znaczenie art. 5 KC	57
4.4. Stosunek pojęcia „bezprawność” do pojęcia „niezgodność z prawem”	65

5. Zagadnienie istnienia zasady <i>neminem laedere</i>	72
6. Podsumowanie.....	75
Rozdział III. Przedmiot bezprawia. Bezprawność materialna i bezprawność formalna	79
1. Ujmowanie bezprawności od strony materialnej i poglądy na przedmiot bezprawia.....	79
2. Pojęcie przedmiotu bezprawia	82
3. Krytyczna analiza pojęcia przedmiotu bezprawia i bezprawności materialnej.....	84
4. Bezprawność ingerencji w stosunek względny.....	86
4.1. Uwagi ogólne	86
4.2. Bezprawność naruszenia cudzego prawa względnego	86
4.3. Bezprawność wyrządzenia szkody osobie trzeciej przez niewykonanie lub nienależyte wykonanie zobowiązania	91
5. Przedmiot ochrony (przedmiot naruszenia)	92
6. Podsumowanie.....	95
Rozdział IV. Granice bezprawności. Bezprawność względna	97
1. Koncepcja bezprawności względnej	97
2. Krytyka bezprawności względnej	102
3. O braku podstaw i potrzeby ograniczania bezprawności	104
3.1. Uwagi wstępne	104
3.2. Bezprawność względna a jednolite pojęcie bezprawności.....	104
3.3. Bezprawność względna a inne przesłanki odpowiedzialności	106
3.4. Należyta staranność a bezprawność	109
3.5. Znaczenie art. 446 KC dla pojęcia bezprawności.....	113
4. Podsumowanie.....	115
Rozdział V. Bezprawność niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania	117
1. Uwagi ogólne	117
2. Bezprawność jako przesłanka odpowiedzialności <i>ex contractu</i>	118
2.1. Bezprawność a niewykonanie lub nienależyte wykonanie zobowiązania	118
2.2. Źródła bezprawności niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania	119
2.3. Wnioski	122
3. Tzw. bezprawność kontraktowa na tle przesłanki bezprawności przy odpowiedzialności <i>ex delicto</i>	123
3.1. Bezprawność kontraktowa a rodzaj naruszonych norm.....	123

3.2. Bezprawność a samoistność działania sprawcy.....	126
3.3. Tzw. bezprawność kontraktowa a materialna koncepcja bezprawności	129
3.4. Tzw. bezprawność kontraktowa a bezprawność względna.....	130
4. Zasadność utrzymywania pojęcia bezprawności kontraktowej.....	131
5. Podsumowanie.....	133
Rozdział VI. Okoliczności wyłączające bezprawność (kontratypy)	135
1. Uwagi ogólne	135
2. Obrona konieczna	148
3. Stan wyższej konieczności.....	154
4. Zgoda na naruszenie dobra	161
5. Wykonywanie własnych uprawnień lub praw podmiotowych.....	168
6. Działanie na własne ryzyko.....	168
7. Działanie w celu altruistycznym	172
8. Stosowanie kontratypów przy odpowiedzialności za niewykonanie bądź nienależyte wykonanie zobowiązania	174
9. Podsumowanie.....	177
Rozdział VII. Przedmiot oceny z punktu widzenia bezprawności. Bezprawność zaniechania. Bezprawność szkody	179
1. Uwagi wstępne.....	179
2. Bezprawność zaniechania.....	182
3. Tzw. bezprawność szkody.....	190
4. Podsumowanie.....	195
Rozdział VIII. Bezprawność a wina	197
1. Uwagi wstępne.....	197
2. Pojęcie winy – zarys.....	197
3. Graniczne przypadki interferencji winy i bezprawności.....	200
3.1. Wina i bezprawność przy zakazie celu.....	200
3.2. Wina i bezprawność przy zasadzie bezwzględnej odpowiedzialności za szkodę wyrządzoną umyślnie	201
3.3. Wina i bezprawność a niedochowanie należytej staranności.....	203
3.4. Wina i bezprawność przy naruszeniu normy ustawowej.....	208
3.5. Bezprawność przy <i>culpa in custodiendo</i> i <i>culpa in eligendo</i>	209
4. Posumowanie.....	212
Zakończenie	216
Indeks rzeczowy	225

Wykaz skrótów

cz.....	część
D.....	<i>Digesta Iustiniani</i>
DCFR.....	<i>Draft Common Frame of Reference</i>
Dz.U.	Dziennik Ustaw
I.....	<i>Institutiones Iustiniani</i>
in.....	inny/inne
KC.....	Kodeks cywilny [ogólnie]/Kodeks cywilny polski z 23.4.1964 r.
KC austr.	Kodeks cywilny austriacki (<i>Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch</i> z 1.6.1811 r.)
KC czechosł.	Kodeks cywilny czeski/czechosłowacki (<i>Občanský zákoník</i> z 26.2.1964 r.)
KC czes.	Kodeks cywilny czeski (<i>Občanský zákoník</i> z 2.2.2012 r.)
KC franc.	Kodeks cywilny francuski (<i>Code Civil</i> z 21.3.1804 r.)
KC grec.	Kodeks cywilny grecki (<i>Αστικός Κώδικας</i> [<i>Astikos Kodikas</i>] z 23.2.1946 r.)
KC hiszp.	Kodeks cywilny hiszpański (<i>Código civil</i> z 24.7.1889 r.)
KC hol.	Kodeks cywilny holenderski (<i>Burgerlijk Wetboek</i> z 1.1.1992 r.)
KC niem.	Kodeks cywilny niemiecki (<i>Bürgerliches Gesetzbuch</i> z 18.8.1896 r.)
KC port.	Kodeks cywilny portugalski (<i>Código civil</i> z 25.11.1966 r.)
KC rum.	Kodeks cywilny rumuński (<i>Codul civil</i> z 17.7.2009 r.)
KC węg.	Kodeks cywilny węgierski (<i>Polgári törvénykönyv</i> z 11.2.2013 r.)
KC węg. z 1959 r.	Kodeks cywilny węgierski (<i>Polgári törvénykönyv</i> z 11.8.1959 r.)
KC włos.	Kodeks cywilny włoski (<i>Codice civile</i> z 16.3.1942 r.)
KC włos. z 1865 r.	Kodeks cywilny włoski (<i>Codice civile</i> z 2.4.1865 r.)
KH czes.	Kodeks handlowy czeski (<i>Obchodní zákoník</i> z 5.11.1991 r.)
KK.....	Kodeks karny polski z 6.6.1997 r.
KK włos.	Kodeks karny włoski (<i>Codice penale</i> z 19.3.1930 r.)

Wykaz skrótów

KPK.....	Kodeks postępowania karnego polski z 6.6.1997 r.
KPP.....	Kwartalnik Prawa Prywatnego
KZ.....	Kodeks zobowiązań polski z 27.11.1933 r.
KZ szwajc.	Kodeks zobowiązań szwajcarski (<i>Obligationenrecht/Code des obligations/Codice delle obbligazioni</i> z 30.3.1911 r.)
MoP.....	Monitor Prawniczy
n.	następny (-a, -e)
niepubl.	niepublikowany (-a, -e)
NP.....	Nowe Prawo
Nr.....	numer
opubl.....	opublikowany (-a, -e)
OSNC.....	Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna
OSNK.....	Orzecznictwo Sądu Najwyższego w Sprawach Karnych
OSP.....	Orzecznictwo Sądów Polskich
OSPiKA.....	Orzecznictwo Sądów Polskich i Komisji Arbitrażowych
OTK.....	Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego
Pal.....	Palestra
PETL.....	<i>Principles of European Tort Law</i>
PiP.....	Państwo i Prawo
pkt.....	punkt
PN.....	Przegląd Notarialny
por.	porównaj
poz.	pozycja
Prok. i Pr.	Prokuratura i Prawo
PS.....	Przegląd Sądowy
red.....	redaktor
s.	strona
SI.....	Studia Iuridica
SIS.....	Studia Iuridica Silesiana
SN.....	Sąd Najwyższy
SP.....	Studia Prawnicze
SP-E.....	Studia Prawno-Ekonomiczne
sv.	<i>svazek</i>
sygn.	sygnatura
t.	tom

Wykaz skrótów

tj.	to jest
tłum.	tłumaczenie
vol.	<i>volume/volumino/volumen</i>
z.	zeszyt

Wykaz literatury

- C. Alunaru*, Nowy rumuński kodeks cywilny, KPP 2011, Nr 3.
- I. Andrejew*, Polskie prawo karne w zarysie, Warszawa 1986.
- M. Bacache-Gibeili*, Les obligations. La responsabilité civile extracontractuelle, Paris 2012.
- E. Bagińska*, Głosa do wyroku Sądu Najwyższego z 29.10.2003 r., III CK 34/02, OSP 2005, Nr 4, poz. 54.
- E. Bagińska*, Odpowiedzialność odszkodowawcza za wykonywanie władzy publicznej, Warszawa 2006.
- A. Baldassari*, La responsabilità civile della pubblica amministrazione, [w:] La responsabilità civile, vol. 10, Responsabilità extracontrattuale, Torino 1998.
- Z. Banaszczyk*, Głosa do wyroku Sądu Najwyższego z 24.9.2008 r., Pal. 2010, Nr 7–8, s. 284.
- Z. Banaszczyk, P. Granecki*, O istocie należytej staranności, Pal. 2002, Nr 7–8.
- Ch. von Bar*, The Common European Law of Torts, vol. 1, Oxford 1998.
- Ch. von Bar*, The Common European Law of Torts, vol. 2, Oxford 2000.
- Ch. von Bar, E. Clive* (red.), Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR). Full Edition, vol. 4, München 2009.
- Ch. von Bar, E. Clive, H. Schulte-Nölke*, Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR), München 2009.
- Ch. von Bar, U. Drobnig*, The Interaction of Contract Law and Tort and Property Law in Europe. A Comparative Study, München 2004.
- M. Barcellona*, Responsabilità civile e interessi legittimi. Relazione, [w:] *A. Cariola, G. D'Allura, F. Florio* (red.), La tutela degli interessi legittimi, Catania 2004, s. 133.
- G. De Biasio, A. Foglia*, Introduzione ai codici di diritto privato svizzero, Torino 2007.
- G. Bieniek* (red.), Komentarz do kodeksu cywilnego. Księga trzecia. Zobowiązania, t. 1, Warszawa 2009.
- M. Bessone* (red.), Trattato di diritto privato, vol. 10: Illecito e responsabilità civile, t. 1, Torino 2005.
- E. Bojanowski*, Zasada dobrej administracji – prawo do dobrej administracji: odniesienie polskie (kilka uwag), [w:] *M. Wierzbowski, J. Jagielski, A. Wiktorowska, E. Stefańska* (red.), Współczesne zagadnienia prawa i procedury administracyjnej. Księga jubileuszowa dedykowana Prof. zw. dr. hab. Jackowi M. Langowi, Warszawa 2009.
- J.-S. Borghetti*, The definition of la faute in the Avant-projet de réforme, [w:] *J. Cartwright, S. Vogenauer, S. Whittaker*, Reforming the French law of obligations: comparative reflections on the Avant-projet de réforme du droit des obligations et de la prescription („the Avant-projet Catala”), Oxford 2009.

- W. Borysiak, Brak objaśnionej zgody pacjenta a odpowiedzialność lekarza za brak ostrożności i przypadek, SI 2008, t. 49.
- W. Borysiak, Glosa do wyroku Sądu Najwyższego z 17.12.2004 r., II CK 300/04, Pal. 2008, Nr 1–2, s. 295.
- W. Borysiak, Glosa do wyroku Sądu Najwyższego z 2.12.2003 r., III CSK 430/03, PS 2008, Nr 1.
- W. Borysiak, Glosa II do wyroku Sądu Najwyższego z 13.10.2005 r., IV CK 161/05, PiP 2006, Nr 7.
- L. Bosek, Bezprawie legislacyjne, Warszawa 2007.
- T. Brasiello, I limiti della responsabilità per danni, Milano 1959.
- K. Buchała, Prawo karne materialne, Warszawa 1989.
- A. Cariola, La responsabilità della p.a. per lesione di interessi legittimi [w:] A. Cariola, G. D'Allura, F. Florio (red.), La tutela degli interessi legittimi, Catania 2004.
- T. Chaviun, T. Stawecki, P. Winczorek, Wstęp do prawoznawstwa, Warszawa 2009.
- A. Chłopecki, Szkoda poniesiona przez spółkę akcyjną a szkoda poniesiona przez akcjonariusza w świetle przepisów kodeksu spółek handlowych i kodeksu cywilnego, PPH 2007, Nr 5.
- M. Ciemiński, Glosa do wyroku Sądu Najwyższego z 17.12.2004 r., II CK 300/04, PS 2007, Nr 3.
- Z. Cieślak, Prawo do dobrej administracji, [w:] Z. Niewiadomski, Z. Cieślak (red.), Prawo do dobrej administracji. Materiały ze Zjazdu Katedr Prawa i Postępowania Administracyjnego Warszawa-Dębe 23–25.9.2002 r., Warszawa 2003.
- W. Czachórski (red. naczelny), System Prawa Cywilnego. T. 3, Cz. 1. Prawo zobowiązań – część ogólna, pod red. Z. Radwańskiego, Ossolineum 1981.
- W. Czachórski, A. Brzozowski, M. Saffan, E. Skowrońska-Bocian, Zobowiązania. Zarys wykładu, Warszawa 2007.
- T. Czech, Zasady współżycia społecznego a odpowiedzialność deliktowa, PiP 2008, Nr 12.
- C. van Dam, European Tort Law, Oxford 2007.
- J. Dąbrowa, Wina jako przesłanka odpowiedzialności cywilnej, Wrocław 1968.
- L. Díez-Picazo, A. Gullón, Sistema de derecho civil, vol. II. Contrato en general. La relación obligatoria. Contratos en especial. Cuasi contratos. Enriquecimiento sin causa. Responsabilidad extracontractual, Madrid 2001.
- A. Diurini, Gli stati di giustificazione nella responsabilità civile, Torino 2003.
- L. Domański, Instytucje kodeksu zobowiązań. Część ogólna, t. 2, Warszawa 1938.
- T. Dybowski, W sprawie ogólnego obowiązku ochrony własności społecznej na tle przepisu art. 127 § 1 KC, NP 1969, Nr 2.
- P. Dzieńis, Odpowiedzialność cywilna władzy publicznej, Warszawa 2006.
- J. Fiala, J. Hurdík, V. Korecká, I. Telec, Lexikon – občanské právo, Ostrava 2001.
- J. Flour, J.-L. Aubert, É. Savaux, Les obligations. 2. Le fait Juridique. Quasi-contrats. Responsabilité délictuelle, Paris 2009.
- P. Gallo, Introduzione al diritto comparato, vol. 2, Istituti giuridici, Torino 2003.
- L. Gardocki, Prawo karne, Warszawa 2008.

- S. *Garlicki*, Glosa do wyroku Sądu Najwyższego z 28.4.1964 r., II CR 540/63, OSP 1965, Nr 9, poz. 197.
- S. *Garlicki*, Odpowiedzialność cywilna za nieszczęśliwe wypadki, Warszawa 1959.
- B. *Gawlik*, A. *Kubas*, Odpowiedzialność cywilna Skarbu Państwa – Prezydium Rady Narodowej za szkody wynikłe z braku należytej troski o zapewnienie bezpieczeństwa na terenie objętym działalnością Rady Narodowej, SC 1971, Nr XVII.
- F. *Gazzoni*, Manuale di diritto privato, Napoli 1998.
- J. *Gęsiak*, Od nieodpowiedzialności po bezprawność – ewolucja zasad odpowiedzialności odszkodowawczej Skarbu Państwa, [w:] L. *Ogiegło*, W. *Popiołek*, M. *Szpunar* (red.), Rozprawy prawnicze. Księga pamiątkowa Profesora Maksymiliana Pazdana, Kraków 2005.
- M. *Giardini*, Damnum iniuria datum and the law of torts: from cases to rules, [w:] R.A. *Brand*, D. *Wes Rist* (red.), The Export of Legal Education. Its Promise and Impact in Transition Countries, Farnham 2009.
- P. *Giliker*, Codifying Tort Law: Lessons from the Proposals for Reform of the French Civil Code, International and Comparative Law Quarterly 2008, Nr 57.
- P. *Giliker*, The Role of la faute in the Avant-projet de réforme, [w:] J. *Cartwright*, S. *Vogenauer*, S. *Whittaker*, Reforming the French law of obligations: comparative reflections on the Avant-projet de réforme du droit des obligations et de la prescription („the Avant-projet Catala”), Oxford 2009.
- E. *Gniewek* (red.), Kodeks cywilny. Komentarz, Warszawa 2010.
- P. *Granecki*, Odpowiedzialność cywilna Skarbu Państwa za szkodę wyrządzoną działaniem swojego funkcjonariusza (wybrane zagadnienia), Pal. 2000, Nr 11–12.
- P. *Granecki*, Zasada bezwzględnej odpowiedzialności za szkodę wyrządzoną umyślnie (według kodeksu cywilnego), SP 2000, Nr 3–4.
- J. *Gordley*, Comparative Law and Legal History, [w:] M. *Reimann*, R. *Zimmermann* (red.), The Oxford Handbook to Comparative Law, Oxford 2008.
- J. *Gordley*, Foundations of Private Law. Property, Tort, Contract, Unjust Enrichment, Oxford 2007.
- H. *Grotius*, O prawie wojny i pokoju: trzy księgi w których znajdują wyjaśnienie prawo natury i prawo narodów a także główne zasady prawa publicznego, t. 2, Warszawa 1957.
- S. *Grzybowski*, Ochrona dóbr osobistych, Warszawa 1957.
- M. *Haczkowska*, Glosa do wyroku Sądu Najwyższego z 4.12.2001 r., SK 18/00, PiP 2002, Nr 8.
- E. *Hondius*, The Two Faces of the Catala Project – Towards a New General Part of the French Law of Obligations, European Review of Private Law 2007, Nr 6.
- B. *Inzitari*, V. *Piccinini*, Responsabilità civile. Casi e materiali, Torino 2009.
- H. *Izdebski*, A. *Stępkowski* (red.), Nadużycie prawa, Warszawa 2003.
- J. *Jastrzębski*, Glosa I do wyroku Sądu Najwyższego z 17.12.2004 r., II CK 300/04, PS 2006, Nr 9.
- J. *Jastrzębski*, O granicach kompensacji, [w:] J. *Jastrzębski* (red.), Odpowiedzialność cywilna, Warszawa 2007.
- Z. *Jędrzejewski*, Bezprawność jako element przestępności czynu. Studium na temat struktury przestępstwa, Warszawa 2009.

- Z. Jędrzejewski, Wpływ wyroku karnego na ustalenie bezprawności w procedurze cywilnej a zasada jedności porządku prawnego (jednolitego ujęcia bezprawności), [w:] B.T. Bieńkowska, D. Szafranski, Problemy prawa polskiego i obcego w ujęciu historycznym, praktycznym i teoretycznym. Część druga, Warszawa 2009.
- M.A. Jones, Textbook on Torts, London 1991.
- T. Justyński, Glosa do wyroku Sądu Najwyższego z 21.12.2003 r., V CK 16/03, PiP 2004, Nr 9.
- T. Justyński, Glosa I do wyroku Sądu Najwyższego z 13.10.2005 r., IV CK 161/05, PiP 2006, Nr 7.
- T. Justyński, Wrongful conception w prawie polskim, PS 2005, Nr 1.
- T. Kaczmarek, O kontratypach raz jeszcze, PiP 2009, Nr 7.
- T. Kaczmarek, O tzw. okolicznościach „wyłączających” bezprawność czynu, PiP 2008, Nr 10.
- M. Kaliński, Szkoda na mieniu i jej naprawienie, Warszawa 2011.
- M. Kaliński, Szkoda poniesiona przez spółkę akcyjną a szkoda poniesiona przez akcjonariusza w świetle przepisów kodeksu spółek handlowych i kodeksu cywilnego – polemika, PPH 2007, Nr 9.
- I. Karasek, Odpowiedzialność Skarbu Państwa za funkcjonariuszy po wyroku TK z dnia 4 grudnia 2001 r., SK 18/2000, Transformacje Prawa Prywatnego 2002, Nr 1–2.
- T. Karaś, S. Żółtek, Bezprawność w prawie cywilnym i karnym, Prok. i Pr. 2006, Nr 11.
- R. Kasprzyk, Bezprawność względna, SP 1988, Nr 3.
- R. Kasprzyk, Glosa do wyroku Sądu Najwyższego – Izby Cywilnej i Administracyjnej z 13.10.1987 r., IV CR 266/87, OSP 1989, Nr 7–12, poz. 146.
- R. Kasprzyk, Formalny charakter bezprawności w prawie cywilnym, SP-E 1989, t. XLIII.
- M. Kępiński, R. Szczepaniak, O bezpośrednim stosowaniu artykułu 77 ust. 1 Konstytucji, PiP 2000, Nr 3.
- A. Klein, Przesłanki odpowiedzialności kontraktowej a deliktowej, SIS 1979, Nr 5.
- M. Knappová, J. Švestka, J. Dvořák, Občanské právo hmotné, sv. 2, Praha 2006.
- K. Kocowski, Bezprawność zachowania się sprawcy szkody na gruncie art. 415 KC, Problemy Praworządności 1984.
- Kodeks karny. Komentarz, t. 2, art. 117–363, Gdańsk 2005.
- J.M. Kondek, Jedność czy wielość reżimów odpowiedzialności odszkodowawczej w prawie polskim – przyczynek do dyskusji de lege ferenda, [w:] Z problematyki odpowiedzialności za szkodę, SI 2007, t. 47.
- J.M. Kondek, Czy milczenie oznacza zgodę? Próba analizy cywilnoprawnej, [w:] Zgoda jako wyraz autonomii woli, SI 2008, t. 49.
- K. Korzan, Nadużycie prawa jako środek obrony i podstawa dochodzenia roszczeń, Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego, Nr 247 – SIS, Nr 3, Katowice 1978.
- J. Rosenzweig, I. Rosenblüth, Kodeks zobowiązań. Komentarz, t. 1, Kraków 1936.
- H. Koziol, B.C. Steininger, European Tort Law 2003, Wien 2004.
- J. Kuźmicka-Sulikowska, Zasady odpowiedzialności deliktowej w świetle nowych tendencji w ustawodawstwie polskim, Warszawa 2011.
- M. Krajewski, Niezachowanie należytej staranności – problem bezprawności czy winy, PiP 1997, Nr 10.

- J. Kremis*, Skutki prawne w zakresie odpowiedzialności odszkodowawczej państwa na tle wyroku Trybunału Konstytucyjnego, PiP 2002, Nr 6.
- A. Kubas*, Rozszerzona skuteczność wierzycelności, SC 1969, t. 13–14.
- B. Lackoroński*, Glosa do wyroku Sądu Najwyższego z 24.9.2008 r., II CSK 177/08, OSP 2009, Nr 10, poz. 108.
- B. Lackoroński*, Odpowiedzialność za szkodę pośrednią w polskim prawie cywilnym, [w:] *J. Jastrzębski* (red.), Odpowiedzialność cywilna, Warszawa 2007.
- J. Lazar* (red.), Občianske právo hmotné, zv. 2, Bratislava 2006.
- J.M. Lete del Río, J. Lete Achirica*, Derecho de Obligaciones, vol. 1, Teoría general de la relación obligatoria y del contato. Derecho de daños, Cizur Menor 2005.
- B. Lewaszkiewicz*, Zakres niedbalstwa jako podstawy odpowiedzialności cywilnej, NP 1956, Nr 3.
- B. Lewaszkiewicz-Petrykowska*, Autonomia woli stron a zakres odpowiedzialności ex contractu (kilka refleksji), [w:] *A. Brzozowski, W. Kocot, K. Michałowska* (red.), W kierunku europeizacji prawa prywatnego. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Jerzemu Rajskiemu, Warszawa 2007.
- B. Lewaszkiewicz-Petrykowska*, Deliktowa odpowiedzialność za własne czyny w prawie cywilnym krajów europejskich, KPP 1998, Nr 2.
- B. Lewaszkiewicz-Petrykowska*, Odpowiedzialność prowadzącego na własny rachunek przedsiębiorstwo wprawiane w ruch za pomocą sił przyrody, Warszawa 1967.
- B. Lewaszkiewicz-Petrykowska*, Problem definicji winy jako podstawy odpowiedzialności z tytułu czynów niedozwolonych, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego. Nauki Humanistyczno-Społeczne seria I, z. 14, Łódź 1959.
- B. Lewaszkiewicz-Petrykowska*, Wina jako podstawa odpowiedzialności z tytułu czynów niedozwolonych, SP-E 1969, t. 2.
- M. Libertini*, Clausola generale di responsabilità e risarcimento del danno per esercizio illegittimo di pubblici poteri, [w:] *A. Cariola, G. D'Allura, F. Florio* (red.), La tutela degli interessi legittimi, Catania 2004.
- A. Liszewska*, Zgoda pacjenta na zabieg leczniczy, PiP 1997, Nr 1.
- R. Longchamps de Bérier*, Uzasadnienie projektu Kodeksu zobowiązań, Warszawa 1934.
- R. Longchamps de Bérier*, Zobowiązania, Poznań 1948.
- P. Machnikowski*, Podstawy odpowiedzialności cywilnej za zawiedzione zaufanie, A UW 2006, Nr 2987.
- J. Majewski* (red.), Okoliczności wyłączające bezprawność czynu. Materiały IV. bieleńskiego kolokwium karnistycznego, Toruń 2008.
- A. Marek*, Prawo karne, Warszawa 2007.
- M. Matczak*, Nadużycie kompetencji. Zarzys problemu, RPEiS 2007, Nr 1.
- M. Montinaro*, Risarcibilità del danno da lesione di interesse legittimo: buona fede amministrativa e affidamento del privato, Giustizia Civile 1997, Nr 5.
- A. Mullins, K. Oliphant*, Torts, New York 2003.
- J. Namitkiewicz*, Komentarz do kodeksu zobowiązań, Łódź 1948.
- M. Nesterowicz*, Glosa do wyroku Sądu Najwyższego z 21.11.2003 r., V CK 16/03, OSP 2004, Nr 10, poz. 125.

- M. Nesterowicz, Glosa do wyroku Sądu Najwyższego z 13.10.2005 r., V CK 161/05, OSP 2006, Nr 6, poz. 71.
- M. Nesterowicz, Glosa do wyroku Sądu Najwyższego z 2.12.2003 r., III CK 430/03, OSP 2005, Nr 2, poz. 21.
- Z. Niewiadomski, Czy prawo do dobrej administracji jest pojęciem normatywnym?, [w:] Z. Niewiadomski, Z. Cieślak (red.), Prawo do dobrej administracji. Materiały ze Zjazdu Katedr Prawa i Postępowania Administracyjnego, Warszawa–Dębe 23–25.9.2002 r., Warszawa 2003.
- Z. Niewiadomski, Z. Cieślak (red.), Prawo do dobrej administracji. Materiały ze Zjazdu Katedr Prawa i Postępowania Administracyjnego, Warszawa–Dębe 23–25.9.2002 r., Warszawa 2003 [głosy w dyskusji].
- Z.K. Nowakowski, Wina jako podstawa odpowiedzialności za wyrządzoną szkodę, PN 1950, Nr 1–2.
- A. Ohanowicz, Odpowiedzialność za czyny niedozwolone w projekcie kodeksu cywilnego PRL, RPEiS 1960, Nr 4.
- A. Ohanowicz, Rodzaje odpowiedzialności za szkodę wedle kodeksu zobowiązań i ich wzajemny stosunek, RPEiS 1961, Nr 2.
- A. Ohanowicz, Zobowiązania. Zarys według kodeksu cywilnego. Część ogólna, Warszawa–Poznań 1965.
- A. Ohanowicz, J. Górski, Zobowiązania. Zarys według kodeksu cywilnego. Część szczegółowa, Warszawa–Poznań 1966.
- M. Olechowski, O relacji między szkodą poniesioną przez spółkę akcyjną a szkodą poniesioną przez akcjonariusza – polemika, PPH 2007, Nr 9.
- A. Olejniczak (red.), System Prawa Prywatnego. T. 6. Prawo zobowiązań – część ogólna, Warszawa 2009.
- K. Osajda, Glosa II do wyroku Sądu Najwyższego z 17.12.2004 r., II CK 300/04, PS 2006, Nr 9.
- M. Owczarek, Problem bezprawności względnej w systemie odpowiedzialności deliktowej, Pal. 2004, Nr 5–6.
- T. Pajor, Odpowiedzialność dłużnika za niewykonanie zobowiązania, Warszawa 1982.
- L. Peiper, Kodeks zobowiązań z dnia 27 października 1933, Dz.U. 82, poz. 698 tudzież przepisy wprowadzające tenże kodeks wraz z motywami referentów komisji kodyfikacyjnej oraz orzecznictwem polskim, austriackim, francuskim, niemieckim i rosyjskim, Kraków 1934.
- R. Petrucci (red.), Istituzioni di diritto privato (diritto civile), Napoli 2007.
- K. Pietrzykowski, Bezprawność jako przesłanka odpowiedzialności deliktowej a zasady współżycia społecznego i dobre obyczaje, [w:] M. Pyziak-Szafnicka (red.), Odpowiedzialność cywilna. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Adama Szpunara, Kraków 2004.
- K. Pietrzykowski, Nadużycie prawa podmiotowego w prawie cywilnym, [w:] H. Izdebski, A. Stępkowski (red.), Nadużycie prawa, Warszawa 2003.
- K. Pietrzykowski (red.), Kodeks cywilny. Komentarz, t. 1 i 2, Warszawa 2011.
- M. Di Pirro, Responsabilità civile, Napoli 2007.
- S. Pliva, Obchodní závazové vztahy, Praha 2006.

- Principles of European Tort Law. Text and Commentary, Vienna 2005.
- G.L. Priest, The Modern Expansion of Tort Liability: Its Sources, Its Effects, and Its Reform, *The Journal of Economic Perspectives* 1991, Nr 3.
- A. Procida Mirabelli di Lauro, M. Feola, *La responsabilità civile*, Torino 2008.
- M. Pyziak-Szafnicka, Glosa do wyroku Sądu Najwyższego – Izby Cywilnej z 13.6.2001 r., II KKN 507/00, *OSP* 2002, Nr 11, poz. 140.
- W. Pyziół, Umowa rachunku bankowego a zasada swobody kontraktowania (zagadnienia wybrane), cz. I, *Prawo Bankowe* 1995, Nr 4.
- Z. Radwański, Odpowiedzialność odszkodowawcza za szkody wyrządzone przy wykonywaniu władzy publicznej w świetle projektowanej nowelizacji kodeksu cywilnego, *RPEiS* 2004, Nr 2.
- Z. Radwański (red.), *System Prawa Prywatnego*. T. 1. Prawo cywilne – część ogólna, M. Saffjan (red. tomu), Warszawa 2007.
- Z. Radwański (red.), *Prawo zobowiązań*. Część ogólna, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1981.
- Z. Radwański (red.), *System Prawa Prywatnego*. T. 6. Prawo zobowiązań – część ogólna, pod red. A. Olejniczaka, Warszawa 2009.
- Z. Radwański, Zmiany w KC dotyczące odpowiedzialności organów wykonujących władzę publiczną, *MoP* 2004, Nr 21.
- Z. Radwański, A. Olejniczak, *Prawo cywilne – część ogólna*, Warszawa 2011.
- Z. Radwański, A. Olejniczak, *Zobowiązania – część ogólna*, Warszawa 2010.
- Z. Resich, J. Ignatowicz, J. Pietrzykowski, J.I. Bielski (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 2, Warszawa 1972.
- J. Rezler, O odpowiedzialności kontraktowej w jej stosunku do odpowiedzialności deliktowej, *Pal.* 1987, Nr 10–11, s. 90.
- T. Rodríguez de las Heras Ballell, *Introduction to Spanish Private Law*, Oxon–New York, 2010.
- W.V.H. Rogers, Winfield and Jolowicz on Tort, London 2006.
- S. Rottenberg, Liability in Law and Economics, *The American Economic Review* 1965, Nr 1/2.
- S. Rudnicki, Zadośćuczynienie za szkodę niemajątkową – glosa do wyroku SN z 21.11.2003 r., V CK 167/03, *MoP* 2004, Nr 10.
- M. Saffjan, Odpowiedzialność odszkodowawcza władzy publicznej (po 1 września 2004 r.), Warszawa 2004.
- M. Saffjan, Odpowiedzialność państwa na podstawie art. 77 Konstytucji RP, *PiP* 1999, Nr 4.
- M. Saffjan, Problematyka tzw. bezprawności względnej oraz związku przyczynowego na tle odpowiedzialności za niezgodne z prawem akty normatywne, [w:] *Rozprawy prawnicze*. Księga pamiątkowa profesora Maksymiliana Pazdana, Kraków 2005.
- M. Serio, *Studi comparatistici sulla responsabilità civile*, Torino 2007.
- J. Sieńczyło-Chlabicz, Zgoda uprawnionego na ujawnienie przez prasę okoliczności z życia prywatnego, *PUG* 2006, Nr 9.
- J.J. Skoczylas, Odpowiedzialność Skarbu Państwa i innych podmiotów przy wykonywaniu władzy publicznej w noweli do kodeksu cywilnego, *PS* 2004, Nr 9.